

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
КОНСТИТУЦИОНЕН СЪД

Р Е Ш Е Н И Е № 12

София, 30 септември 2021 г.

Конституционният съд в състав:

Председател: Борис Велчев

Членове: Анастас Анастасов

Гроздан Илиев

Мариана Карагъзова-Финкова

Константин Пенчев

Филип Димитров

Таня Райковска

Надежда Джелепова

Павлина Панова

Атанас Семов

Красимир Влахов

при участието на секретар-протоколита Росица Симова разгледа в закрито заседание на 30 септември 2021 г. конституционно дело № 10/2021 г., докладвано от съдия Таня Райковска.

Производството е по чл. 149, ал. 1, т. 2 от Конституцията на Република България във фазата за решаване на делото по същество.

Конституционното дело е образувано на 4 юни 2021 г. по искане на омбудсмана на Република България за установяване на противоконституционност на чл. 234г, ал. 3, в частта „независимо чия собственост е”, на чл. 242, ал. 8, в частта „и когато не е собственост на дееца”, на чл. 280, ал. 4, в частта „или му е предоставено доброволно” и на чл. 281, ал. 3 в частта „или му е предоставено доброволно”, от Наказателния

кодекс (НК) (обн. ДВ, бр. 26 от 2.04.1968 г., последно изм. ДВ, бр. 9 от 2.02.2021 г.).

Вносителят на искането излага подробно съображенията си в подкрепа на твърдените противоречия на оспорените разпоредби с чл. 17, ал. 1 и 3, чл. 56 и чл. 57 от Конституцията „в светлината на принципа на правовата държава“, прогласен в чл. 4 от Конституцията, както и с чл. 122, ал. 1 от Конституцията.

В искането се поддържа, че отнемането на имущество на трети за наказателното производство лица, извън вещи, чието притежаване е принципно забранено, представлява непропорционално на защитадения обществен интерес ограничаване на частната собственост, поради което неоправдано накърнява нейната неприкосновеност, прогласена в чл. 17, ал. 3 от Конституцията.

Вносителят твърди, че лицата, чието имущество подлежи на отнемане по силата на оспорените разпоредби, нямат достъп до съд във връзка с това отнемане, тъй като те не биха могли да имат процесуално качество в нито една от фазите на наказателното производство, в рамките на което тяхното право на собственост може да бъде засегнато.

Според омбудсмана отнемането на имущество на лица, чието собствено поведение не е било причина за ограничаването на правото им на собственост, противоречи на принципа за лична отговорност, без това да е оправдано от „призната от правото необходимост да се поправят причинени вреди“.

С определение от 29 юни 2021 г. Конституционният съд е допуснал искането за разглеждане по същество.

Съдът е конституирал като заинтересовани институции: Народното събрание, президента на Република България, Министерския съвет, министъра на правосъдието, министъра на вътрешните работи, Върховния касационен съд, Върховния административен съд, главния прокурор на Република България и Висшия адвокатски съвет.

Отправена е покана да предложат писмени становища до Съюза на юристите в България, Съюза на съдиите в България, Българската съдийска асоциация, Асоциацията на прокурорите в България, Камарата на следователите в България, Българския хелзинкски комитет, фондация „Български адвокати за правата на човека“, Асоциацията за европейска интеграция и права на човека, Българската асоциация за европейско право, Национално сдружение „Случаен превоз“ и Конфедерацията на автобусните превозвачи.

Поканени са да дадат писмено правно мнение по предмета на делото проф. д.ю.н. Лазар Груев, проф. д.ю.н. Румен Марков, проф. д-р Гергана Маринова, проф. д-р Момяна Гунева, проф. д-р Пенчо Пенев, проф. д-р Пламен Панайотов, проф. д-р Румен Владимиров, проф. д-р Снежана Начева, доц. д-р Даниела Дончева, доц. д-р Екатерина Салкова, доц. д-р Ива Пушкарова, доц. д-р Наталия Киселова, доц. д-р Ралица Илкова, доц. д-р Ралица Костадинова, доц. д-р Тервел Георгиев, д-р Ивайло Цонков, д-р Николай Николов.

В изпълнение на предоставената им от съда възможност становища по основателността на искането са изразили: президентът на Република България, министърът на правосъдието, министърът на вътрешните работи, Върховният касационен съд, Висшият адвокатски съвет, Асоциацията на прокурорите в България, Националното сдружение „Случаен превоз“ и доц. д-р Ива Пушкарова, която е предоставила правно мнение.

Останалите конституирани заинтересовани институции и поканени организации и специалисти от науката и практиката не са представили писмени становища и правни мнения по делото.

Постъпилите по делото становища и правни мнения могат да бъдат обобщени по следния начин:

Президентът на Република България, министърът на правосъдието, Върховният касационен съд, Висшият адвокатски съвет и Асоциацията на

прокурорите в България намират искането за основателно, като изцяло споделят мотивите на вносителя.

Президентът изтъква, че аргументите, изложени от омбудсмана в искането, съвпадат с мотивите към Указ № 229 за връщане за ново обсъждане в Народното събрание на Закона за изменение и допълнение на Кодекса на търговското корабоплаване, приет от 44-то Народно събрание на 28 октомври 2020 г., и поддържа, че същите изводи по аналогия са валидни за останалите оспорени разпоредби.

В становището на министъра на правосъдието са подкрепени напълно доводите на омбудсмана, като е акцентирано върху накърняването на правото на собственост на чужди за наказателното производство лица, което се явява непропорционално на преследваната от закона легитимна цел.

Върховният касационен съд в представеното становище изразява пълно съгласие с вносителя на искането и навежда в негова подкрепа допълнителния довод, че противоречивата съдебна практика по прилагането на чл. 280, ал. 4 и чл. 281, ал. 3 от НК, възникнала като резултат от нееднаквото тълкуване на същността и обема на понятието „доброволно“, насочва към извод за противоречие на цитираните разпоредби в оспорените им части и с принципа на правовата държава. Според Върховния касационен съд „материалноправната уредба на отнемане в полза на държавата на превозните и преносни средства на основание оспорените разпоредби от НК характеризира като безсмислено участието на засегнатите лица в производството пред съд, който е обвързан да наложи санкцията служебно при постановяване на осъдителна присъда“.

Висшият адвокатски съвет поддържа изцяло основанията и мотивите на искането, като утвърждава разбирането за санкционния характер на конфискацията и извежда на преден план противоречието на атакуваните разпоредби с принципа на правовата държава. В становището се изтъква, че липсата на възможност за преценка от страна на съда дали да наложи санкцията, т.е. неговата обвързаност да направи това служебно при

постановяване на осъдителната присъда, практически обезсмисля участието в наказателното производство на засегнатите лица.

Асоциацията на прокурорите в България се солидаризира напълно с искането на омбудсмана, наблягайки на липсата на ефективни средства за правна защита за собственика на вещта, подлежаща на принудително отчуждаване. В становището се акцентира, че в случай на отнемане в полза на държавата по силата на някоя от атакуваните разпоредби на вещ, която е била открадната, собственикът на вещта би бил лишен от възможността, предвидена в чл. 78, ал. 2 на Закона за собствеността (обн. ДВ, бр. 92 от 16 ноември 1951 г., посл. доп. ДВ, бр. 18 от 28 февруари 2020 г.) в тригодишен срок от кражбата да ревандикира собствената си вещ от владелеца неособственик.

Становищата на министъра на вътрешните работи, на Национално сдружение „Случаен превоз“ и правното мнение на доц. д-р Ива Пушкарлова разкриват в различна степен отделни нюанси на разграничаване от изложената в искането аргументация.

Министърът на вътрешните работи поддържа, че оспорените текстове са противоконституционни, но не споделя напълно мотивите на вносителя. В становището е застъпено разбирането, че накърняване на правото на собственост би могло да се обоснове само за разпоредбите на чл. 234г, ал. 3 и чл. 242, ал. 8 от НК, но не и за тези на чл. 280, ал. 4 и чл. 281, ал. 3 от НК, тъй като при последните необходимостта от преценка на съда относно наличието на доброволно предоставяне представлява защита на третите добросъвестни лица срещу несъразмерно засягане на тяхната частна собственост. Изразено е виждане, че всички атакувани разпоредби накърняват правото на защита, прогласено в чл. 56 от Конституцията, като се позовава на фундаменталния и универсален характер на това право.

Национално сдружение „Случаен превоз“ поддържа изцяло искането на омбудсмана заедно с изложените в него мотиви, но изразява становището, че чл. 234г от НК е противоконституционен в своята цялост, а

не само в частта, оспорена от вносителя на искането, като излага твърдение, че самото приемане на цитирания текст посредством преходни и заключителни разпоредби на Закон за изменение и допълнение на Кодекса на търговското корабоплаване, е в противоречие с принципа на правовата държава, тъй като са били нарушени правилата на нормотворческия процес като е избегнато извършване на предварителна оценка на въздействие и провеждане на обществени консултации.

Доц. д-р Ива Пушкарова излага и аргументира разбиране, че само две от оспорените разпоредби – тези на чл. 234г, ал. 3 и чл. 242, ал. 8 – са противоконституционни, а останалите атакувани текстове биха могли да бъдат тълкувани по начин, който да съответства на Конституцията. Според това правно мнение с разпоредбите на чл. 234г, ал. 3 и чл. 242, ал. 8 е накърнена частната собственост, тъй като и двете предвиждат принудително отчуждаване на превозното средство на основание съставомерно поведение на лице, различно от собственика, независимо от съпричастността на последния към извършеното деяние. Поддържа се, че разпоредбата на чл. 241, ал. 8 е противоконституционна в своята цялост, а не само в оспорената си част, тъй като извън атакуваната част остава изключението, предвидено за хипотези, в които стойността на вещта явно не съответства на тежестта на престъплението. Колкото до разпоредбите на чл. 280, ал. 4 и чл. 281, ал. 3, които са разгледани заедно, доц. д-р Пушкарова обосновава тяхната конституционносъобразност със схващането, че липсата на знание или предполагагане от страна на собственика на превозното средство за неговото престъпно предназначение изключва доброволното предоставяне по смисъла на оспорените разпоредби.

Конституционният съд, като обсъди доводите в искането, постъпилите по делото писмени становища и правни мнения, както и относимата правна уредба, за да се произнесе, взе предвид следното:

Предмет на конституционното дело са части от разпоредбите на чл. 234г, ал. 3, 242, ал. 8, 280, ал. 4 и 281, ал. 3 от Наказателния кодекс.

Атакувани са норми от Особената част на НК, като вносителят не прокарва разграничение помежду им от гледна точка на основанията за тяхната противоконституционност.

Използваната законова терминология в оспорваните части на цитираните разпоредби не е идентична. Наказателният кодекс предвижда отнемане в полза на държавата на вещи (моторни превозни средства; превозни, които според чл. 280, ал. 2 са моторни, въздухоплавателни или други транспортни средства, или преносни средства) „независимо чия собственост са“, според чл. 234г, ал. 3 НК, „и когато не са собственост на дееца“, според чл. 242, ал. 8 НК, и „или му е предоставено доброволно“, според чл. 280, ал. 4 и чл. 281, ал. 3 НК. Съгласно тези разпоредби, независимо от наказателната отговорност на извършителя на престъплението, се отнемат в полза на държавата вещи, собственост на трето лице – моторно превозно средство, превозно или преносно средство, послужили за неправомерен превоз на пътници, контрабанда на стоки, трафик на хора през границите на страната, когато собственикът изобщо не е участвал в извършване на престъплението и поради това не е бил страна в процеса пред наказателния съд.

Член 234г НК е приет с §18 от Заключителните разпоредби на Закона за изменение и допълнение на Кодекса на търговското корабоплаване (обн. ДВ, бр. 108 от 22.12.2020 г.). Оспорената част се отнася до израза „независимо чия собственост е“.

Член 242, ал. 8 НК е приет в сегашната си редакция със Закона за изменение и допълнение на Наказателния кодекс (обн. ДВ, бр. 89 от 18.11.1986 г.). Оспорената част се отнася до израза „и когато не е собственост на дееца“.

Член 280, ал. 4 и чл. 281, ал. 3 НК са приети в сегашната си редакция съответно с § 24, т. 4 и с § 25, т. 2 от Закона за изменение и допълнение на Наказателния кодекс (обн. ДВ, бр. 74 от 26.09.2015 г.). Оспорените части се отнасят до израза „или му е предоставена доброволно“.

Законодателят си е послужил с различни езикови формулировки, като следва да се отбележи, че в първоначалната редакция на чл. 242, ал. 8, датираща от приемането на Наказателния кодекс (обн. ДВ, бр. 26 от 2.04.1968 г., в сила от 1.05.1968 г.), е използван изразът „независимо от това чия собственост са“. От стенограмите от заседанията на IX Народно събрание, на които е обсъждан законопроектът за изменение и допълнение на Наказателния кодекс през 1986 г., не личи замяната в чл. 242, ал. 8 на израза „независимо от това чия собственост са“ с „и когато не е собственост на дееца“ да обслужва някакъв конкретен замисъл на законодателя.

При приемане на чл. 234г НК през 2020 година законодателят е предпочел по-общата формулировка, свързана с отнемане на посочените вещи в полза на държавата - „независимо чия собственост е“, връщайки се към първоначалната редакция от 1968 г. на сходен по съдържание текст в 242, ал. 8 НК, която логически съдържа в себе си и хипотезата вещта, която подлежи на отнемане в полза на държавата, да не е собственост на дееца.

Предвид изложеното може да се обоснове извод, че тези две езикови формулировки са взаимно заменяеми, макар че един от белезите за качество на законодателството е последователната и еднозначна употреба на юридическата лексика с оглед избягването на различни изрази за обозначаване на идентични хипотези в рамките на един и същи нормативен акт.

Само в две от оспорените разпоредби – тези на чл. 280, ал. 4 и на чл. 281, ал. 3, НК, които са приети едновременно, законодателят е използвал един и същи израз („или му е предоставено доброволно“), който се отличава смислово от останалите, тъй като обхваща по-тесен кръг от хипотези, в които деецът не е собственик на подлежащата на отнемане в полза на държавата вещ, въвеждайки допълнителния критерий за доброволно предоставяне на тази вещ. Докато законовата редакция, използвана в чл. 234г, ал. 3 и в чл. 242, ал. 8 НК, не държи сметка за основанието, на което деецът ползва превозното или преносното средство, и в този смисъл тези

текстове допускат отнемане и на вещь, която деецът е държал без правно основание, включително и без знанието или против съгласието на нейния собственик.

Конституционният съд намира, че това различие в атакуваните разпоредби не е достатъчно, за да обоснове тяхното разглеждане поотделно, респективно да наложи различни правни изводи по отношение на разпоредбите на чл. 234г, ал. 3 и чл. 242, ал. 8 НК от една страна, и чл. 280, ал. 4 и чл. 281, ал. 3 НК – от друга.

Общото между четирите частично атакувани разпоредби е, че всички те предвиждат принудително отнемане в полза на държавата на определени категории движими вещи, които са послужили за извършването на престъпление и чийто собственик е лице извън кръга на осъдените за съответното деяние. В нито една от разпоредбите не е предвидена възможност за преценка от страна на съда дали да постанови отнемането, като съобрази други обстоятелства, които биха били от значение за неотнемане на вещта.

И в четирите хипотези собственикът на подлежащата на отнемане в полза на държавата вещь не разполага с процесуална възможност да се противопостави на това отнемане, което логически следва от факта, че това трето лице няма отношение към извършеното престъпление. Обстоятелството, че собственикът на вещта доброволно е отстъпил нейното ползване на друго лице, не може да обоснове презумпцията, че той е знаел или е предполагал, че другото лице ще извърши престъпление по чл. 280 или чл. 281 от НК. Още повече, че умисълът за извършването на престъплението може да бъде формиран у дееца в един значително по-късен момент, когато известен период от време той вече е ползвал предоставената му доброволно вещь. Възможно е докато вещьта се е намирала у извършителя на престъплението, собствеността върху нея да е преминала от лицето, което доброволно я е предоставило, към друго лице, като в този случай последващият приобретател на вещьта ще понесе икономическата загуба от

отнемането на моторното превозно средство по силата на атакуваните императивни разпоредби. Не без значение е и обстоятелството, че в хипотезата на чл. 280, ал. 4 и чл. 281, ал. 3 НК дори не е уточнено, че именно собственикът на превозното средство трябва да го е предоставил на дееца доброволно, и езиковото тълкуване на текста по никакъв начин не може да обоснове подобен извод. Следователно в обхвата на цитираните разпоредби трябва да бъдат поставени и случаите, когато превозното средство е било предоставено на дееца доброволно от всеки един владелец или държател на вещта, който не е нейн собственик.

Атакуваните пред КС разпоредби въвеждат непреки ограничения и препятстват упражняването на определени видове търговски дейности или гражданския оборот най-общо, като отдаване по занятие на коли под наем, спедиторска дейност със собствени превозни средства, учредяване на право на ползване върху превозни средства, заем за послужване и други, доколкото собствениците на вещите са застрашени да понесат значителни имуществени последици при евентуално отнемане на превозните средства, поради престъпно поведение на конкретния ползвател или държател на вещта. На собствениците на вещите необосновано се прехвърлят задължения на държавата за борба с престъпността, като от тях се изисква да упражняват непосредствен контрол върху държателите или ползвателите на вещите и да изпълняват характерни за държавата чрез специализираните ѝ органи превантивни действия за ограничаването на отделни видове престъпни посегателства.

Изложеното води до извод, че въпреки очертаните по-горе различия между атакуваните разпоредби в оспорените им части, сходството в отделните хипотези на законовата регламентация, както и в естеството и обема на засегнатите права, е такова, че наличието или липсата на твърдените от вносителя на искането противоречия с Конституцията следва да се преценява едновременно за всички частично атакувани разпоредби.

Правото на собственост се гарантира и защитава от Конституцията. Конституционният съд в своята практика е имал неведнъж възможност да изтъкне, че „ задължение на държавата е да гарантира и защити правото на собственост и да осигури неприкосновеността на частната собственост чрез закон, и че е недопустимо по законодателен път да се посяга на тази неприкосновеност“ (Решение № 12 от 8 юли 1993 г. по к. д. № 12/1993 г. и Решение № 17 от 16 декември 1999 г. по к. д. № 14/1999 г.). Съдът нееднократно е посочвал критериите за определяне на възможните предели на държавна намеса, като е обръщано специално внимание на систематичното място на разпоредбите на чл. 17, ал. 1 и 3 НК в Глава първа „Основни начала“ (Решение № 6 от 25 февруари 1997 г. по к. д. № 32/1996 г.; Решение № 18 от 14 ноември 1997 г. по к. д. № 12/1997 г. и Решение № 5 от 21 март 1996 г. по к. д. № 4/1996 г.). Според Конституционния съд нормите на закона трябва да бъдат подчинени на тези основни конституционни начала и да не излизат извън техните рамки, вкл. и когато тези норми представляват изключения от възприетия законов принцип (в този смисъл посоченото по-горе Решение № 12 от 8 юли 1993 г. по к. д. № 12/1993 г.).

При съобразяване на принципа на правовата държава по чл. 4, ал. 1 от Конституцията и установените в чл. 57, ал. 2 от Основния закон параметри за упражняване на основните права, правото на собственост може да бъде ограничавано, но само ако ограничението е въведено със закон, необходимо е за постигане на конституционно легитимна цел и е пропорционално средство за защита на застрашени конституционни ценности. Всяка намеса в мирното ползване на собствеността трябва да постига справедлив баланс между обществения интерес и защитата на правата на собственика.

В практиката на Конституционния съд е утвърден възгледът, че прогласеният в Конституцията принцип на неприкосновеност на частната собственост не изключва правната възможност за нейното ограничаване, при което абсолютна забрана за такива ограничения няма, като Основният

закон допуска при определени условия принудително отчуждаване на собственост (Решение № 3 от 23 март 2021 г. по к. д. № 11/2020 г.). Най-силно е ограничението, което позволява принудително отчуждаване за държавни и общински нужди, т. е. трансформирането на собствеността от частна в публична, като тази възможност е закрепена в чл. 17, ал. 5 от Конституцията, но само при спазване на кумулативно дадени изисквания, и това съставлява изключение от принципа за неприкосновеност на частната собственост. Разпоредбата на чл. 17, ал. 5 от Конституцията е важен ограничител, защото съдържа критериите, при които е конституционно допустимо имуществените права, принадлежащи на частни субекти, да бъдат накърнявани до степен, включваща и отчуждаване от държавата.

Тези изброени по-горе принципни положения не са несъвместими помежду си. Пресечната точка между тях е стремежът за постигане на справедлив баланс между правото на личността (на собственика) и интереса на обществото. Прогласеното в Конституцията задължение за защита на частната собственост предполага при нейното ограничаване със закон да се съблюдава спазването на принципа на пропорционалност (съразмерност), изведен като елемент на принципа на правовата държава, прогласен в чл. 4, ал. 1 от Конституцията. Съобразно този принцип ограничението на правото на собственост следва да е съразмерно на преследваната цел, но не и да надхвърля необходимото за нейното постигане (Решение № 14 от 15 октомври 2020 г. по к. д. № 2/2020 г., Решение № 10 от 23 юли 2020 г. по к. д. № 7/2020г.). От принципа на пропорционалност произтича изискване намесата в правата на частния собственик да постига справедлив баланс между нуждите на общия интерес и защитата на основните права на гражданите. Конституционният съд е последователен в своята позиция, че всяко ограничение на основно право трябва да е наложително за защита на определена категория обществени интереси, да бъде най-подходящо и възможно най-меко средство за постигане на конституционно оправданата цел (Решение № 14 от 4 ноември 2014 г. по к. д. № 12/2014 г.). Съдът изтъква

в Решение № 3 от 23 март 2021 г. по к. д. № 11/2020 г., че държавата трябва да се въздържа от действия, с които засяга правото на собственост по произволен начин.

Справедливият баланс между преследваната от закона легитимна цел-борба с определен вид престъпни посегателства и обхвата и интензитета на държавната намеса при ограничаване на правата на гражданите в обществен интерес зависи от много фактори, включително и от поведението на собственика на вещта или най-малко от връзката между поведението му и престъплението. На лицата, засегнати от намеса в правото им на собственост, следва да се предостави достатъчна възможност да изложат аргументите си пред компетентните органи за целите на ефективно оспорване на наложените мерки, с оглед тяхната законосъобразност, обосновааност или наличие на произвол.

И в четирите атакувани законови разпоредби съдът е задължен да приложи принудително безвъзмездно отчуждаване на определени от закона движими вещи, непринадлежащи на виновното за престъплението лице. Принудителното безвъзмездно отчуждаване в полза на държавата на вещи, представляващи частна собственост, е допустимо в някои случаи, но не и в други. В Наказателния кодекс са предвидени няколко такива хипотези – като вид наказание – конфискация по чл. 44, ал. 1, във връзка с чл. 37, ал. 1, т. 3 от НК, което следва да се разграничи от хипотезите, предвидени в атакуваните разпоредби. Конфискацията е част от наказателноправната санкционна система и е насочена към имущество на лица, осъдени за престъпление, т.е. явява се справедлива и съразмерна реакция на обществото срещу определено противоправно поведение на лице, извършило престъпление. Други хипотези на отнемане на вещи в полза на държавата са предвидени в чл. 53, ал. 1, б. „а“ и б. „б“ от Наказателния кодекс. По силата на тези разпоредби, независимо от наказателната отговорност се отнемат вещи, собственост на виновния, които са били предназначени или са послужили за извършване на умишлено

престъпление, както и вещите, предмет на умишлено престъпление. Единствено в ал. 2 на чл. 53 НК е предвидена възможност отнемането да е насочено към вещи, които не са собственост на дееца, но това се отнася само за вещи, предмет или средство на престъплението, притежаването на които е забранено, с което е съхранен балансът между неприкосновеността на частната собственост и оправданата намеса на държавата в защита на обществения интерес.

Този баланс е нарушен в разпоредбите на чл. 234г, ал. 3, чл. 242, ал. 8, чл. 280, ал. 4 и чл. 281, ал. 3 от НК. Въпреки че преследваната от закона цел – борба с посочените престъпления в разглежданите случаи от НК, е легитимна цел, то средството, с което законодателят си е послужил, е чуждо на преследваната цел и нейното постигане, доколкото се санкционира лице, чието поведение не е престъпно и затова се явява изцяло непропорционално и несъразмерно. Предвиденото от законодателя средство нарушава основен принцип на българското право – принципът за личната отговорност на лицето, утвърден в практиката на Конституционния съд (Решение № 11 от 5 октомври 2010 г. по к. д. № 13 от 2010 г.). В него се съдържа разбирането, че в правовата държава се носи отговорност за лично виновно поведение и е недопустимо да бъде санкциониран някой за чужда вина. Макар оспорените части на атакуваните разпоредби да не са изрично формулирани като част от наказанието за извършеното престъпление (тъй като не са насочени към осъдения), те не се различават по последици от гражданскоправния ефект на наказанието конфискация, което съдът налага на осъденото лице, и затова е приемливо да се поддържа тезата, че те имат сходен санкционен характер по отношение на трето лице, нямашо процесуално качество в конкретното наказателно производство. Санкцията, изразяваща се в отнемане на конкретни движими вещи в полза на държавата, се налага служебно от съда на това трето лице единствено и само защото последното е собственик на вещта, която е била използвана при извършване на престъплението.

Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) в Решение от 13 октомври 2015 г. по делото *Ünsped Paket Servisi SaN. Ve TIC. A.Ş.* срещу България (жалба № 3503/2008), по повод приключило наказателно производство с произнасяне и по чл. 242, ал. 8 НК приема, че при отсъствието на доказателства, че собственикът на подлежащото на отнемане превозно средство е могъл или е бил длъжен да знае за извършването на престъпление, е разкъсана „разумната връзка на пропорционалност между отнемането и преследваната цел“. По делото съдът е преценил, че отнемането в полза на държавата на моторното превозно средство, съставлява непропорционално навлизане в правото на собственост на трети лица поради липса на възможност съдът (в наказателното производство) да съобрази отнемането на вещта с тяхното поведение и съпричастност към деянието поради липса на ефективни средства за защита в процеса. Сходни са мотивите и по жалба № 34129/03 със страни „Микроинтелект“ ООД срещу България, приключило с Решение от 4 март 2014 г. на ЕСПЧ. И в двата случая е посочено, че е недопустимо да се прилага национална правна уредба, която позволява в наказателно производство да се конфискува имущество, принадлежащо на лице, различно от извършителя на престъплението, без това лице да разполага с ефективни правни средства за защита.

Същото виждане е възприето и от Съда на Европейския съюз (СЕС) в Решение от 14 януари 2021 г. по дело № С-393/2019, по повод на преюдициално запитване от Апелативен съд Пловдив, в което СЕС приема, че когато собственикът на вещта е „трето добросъвестно лице, което не е знаело и не е могло да знае, че имуществото му е използвано за извършване на престъпление, подобна конфискация представлява, по отношение на преследваната цел, непропорционална и нетърпима намеса, която засяга самата същност на неговото право на собственост.“

За целите на настоящото конституционно производство не е необходимо Конституционният съд да обсъжда в детайли мотивите на

решението на СЕС, но намира за съществено да подчертае, че изложените в него изводи се основават на анализ на съображения 9, 33 и 41 от Директива 2014/42/ЕС от 3 април 2014 г. за обезпечаване и конфискация на средства и облиги от престъпна дейност в Европейския съюз и на разпоредби от Рамкови решения 2001/500 /ПВР на Съвета от 26 юни 2001 г. и 2005/2012/ПВР на Съвета от 24 февруари 2005 г., във вр. с чл. 17, параграф 1 и чл. 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз. Приемайки, че Директивата засяга в значителна степен правата на лицата, не само на заподозрените лица и обвиняемите, но и на трети лица, които не са обект на наказателно преследване, СЕС посочва, че е „необходимо да бъдат предвидени специални гаранции и правни средства за защита, за да се гарантира спазването на техните основни права при прилагане на директивата от държавите членки. Това включва правото на трети лица, които твърдят, че са собственици на въпросното имущество или че притежават други вещни права („*ius in re*“) да бъдат изслушани“.

Всички оспорени от омбудсмана разпоредби от НК създават предпоставки за лишаване от собственост върху вещи със значителна стойност по отношение на лица, които с поведението си не са предизвикали вредните последици от престъпленията, поради което пряко нарушават конституционно защитеното право на частна собственост по смисъла на чл. 17, ал. 1 и 3 от Конституцията и са в противоречие с принципа на правовата държава по чл. 4, ал.1 от Основния закон. Собственикът на вещта няма процесуалното качество на страна в производството, в рамките на което се постановява отнемането – той може и да не е узнал за наказателното производство, което приключва с произнасяне срещу виновното лице, и в което съдът със своя съдебен акт е задължен служебно да приложи санкцията за собственика на превозното или преносното средство, но дори и да участва в това производство в друго качество, например като свидетел, за него не съществува процесуална възможност да направи възражение срещу постановяването на отнемането, нито да обжалва съдебния акт.

Следва да се отбележи, че в случаите на чл. 234г, ал. 3 НК при тази законова редакция на нормата участието на собственика на моторното превозно средство в производството би било безпредметно, тъй като на съда не е предоставена дискреция дали да постанови отнемането – той е обвързан да го направи. А по отношение на хипотезата на чл. 242, ал. 8 НК, при тази законова редакция единствените възражения, които собственикът би могъл да противопостави на отнемането, биха били във връзка със съответствието на стойността на подлежащата на отнемане вещ и тежестта на престъплението. Само по себе си това не би представлявало адекватна възможност за лицето да защити своето право на собственост, тъй като не е приемливо защитата от неоправдано накърняване на това право да бъде поставяна в зависимост от един фактор, напълно външен за неговия титуляр, какъвто е критерият тежест на престъплението. Още повече, че по този начин собственикът на вещ с по-малка икономическа стойност би бил поставен в по-неблагоприятно положение, което напълно противоречи на фундаменталния характер на правото на собственост. Това виждане е затвърдено от Конституционния съд в Решение № 8 от 19 юни 1995 г. по к. д. № 12/1995 г., с което е прието, че „Конституцията гарантира и защитава правото на собственост независимо от обема му [...] и никакви съображения за целесъобразност не могат да я дерогират“.

Колкото до хипотезите на чл. 280, ал. 4 и чл. 281, ал. 3, единственото обстоятелство, което подлежи на доказване, е наличието или липсата на доброволно предоставяне на превозното средство на дееца. Правните конструкции в тези два случая са изградени въз основа на презумпцията за знанието на третото лице за целите, за които ще се използва вещта, като тежестта на доказване на отрицателния факт е прехвърлена изцяло на него. Дори собственикът на превозното средство да би имал достъп до производството, той би могъл единствено да представи доказателства, че вещта не е била доброволно предоставена на дееца (каквото би било положението в случай например на кражба, грабеж или противозаконно

отнемане на чуждо превозно средство). Извън тези хипотези остават редица случаи, в които правото на добросъвестния собственик на подлежащо на отнемане в полза на държавата превозно средства, по изтъкнатите по-горе доводи, също би било неоправдано накърнено. Със съществуващата правна уредба законодателят е въвел презумпция за престъпна съпричастност на собственика на подлежащата на отнемане вещ в пълно противоречие с презумпцията за невиновност, при отсъствие на възможност за това трето лице за достъп до независим и безпристрастен съд, пред който да оспори законността на наложената му тежка санкция.

В практиката си във връзка с правото на защита ЕСПЧ приема, че подобно отнемане би било съвместимо с Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (КЗПЧОС), ако поведението на собственика на подлежащата на отнемане вещ се взема предвид в достатъчна степен и ако същият е получил разумна възможност да представи своето становище пред съда, който решава въпроса за отнемането на собствеността (Решение от 24 октомври 1986 г. по делото *AGOSI v. the Unites Kingdom*, 24 октомври 1986, § 48). ЕСПЧ е последователен в своята практика, основана на разрешаване на въпросите относно защитата на широк кръг от интереси върху собствеността, приемайки, че изземването (конфискация, отнемане на притежание) следва да обслужва легитимна цел, която в много от случаите цели да се предотврати престъпление, при съобразяване на обстоятелството, че в тази област държавите разполагат с широка свобода на преценка при избора на средства за изпълнение и при определянето дали последиците от изпълнението са обосновани в общ интерес. По делото *Air Canada v. United Kingdom*, 5 май 1995, § 30, този съд потвърждава възприетия подход, че поведението на собственика е релевантен фактор и следва да бъде отчетена грижата на собственика за вещта в справедливо съдебно производство. Според ЕСПЧ правото на лицата на необезпокоявано ползване на притежанията им не се приема за нарушено, ако съдилищата са им

осигурили разумна възможност да представят тезата си пред отговорните власти (Raimondo v. Italy (1994 г.), Arcuri v. Italy (2001г.).

Нито едно от посочените две изисквания не може да бъде изпълнено в хипотезите на частично оспорените от омбудсмана разпоредби на Наказателния кодекс, тъй като задължителната корелация между материално и процесуално право в разглеждания случай не е осъществена от законодателя и в процесуалния закон е налице неоправдана празнота. В своята трайна и последователна практика Конституционният съд е приел, че правото на защита, включително и съдебна, е основно, всеобщо и лично право на гражданите (чл. 56 от Конституцията), то е средство за защита на други техни нарушени или застрашени права и законни интереси и тяхна гаранция (Решение № 11 от 30 април 1998 г. по к. д. № 10/98г., Решение № 4 от 26 март 2012 г. по к. д. № 14/2011г.).

С оглед изложеното Конституционният съд приема, че оспорените частично разпоредби от Наказателния кодекс представляват конституционно нетърпима намеса на държавата в правото на частна собственост на лицата и обуславят наличието на твърдяното от вносителя противоречие с чл. 17, ал. 1 и 3, както и с чл. 56 и чл. 122 от Конституцията.

Воден от изложените съображения и на основание чл. 149, ал. 1, т. 2 от Конституцията, Конституционният съд

Р Е Ш И:

Обявява за противоконституционни разпоредбите на чл. 234г, ал. 3, в частта „независимо чия собственост е”, на чл. 242, ал. 8, в частта „и когато не е собственост на дееца”, на чл. 280, ал. 4, в частта „или му е предоставено доброволно” и на чл. 281, ал. 3, в частта „или му е предоставено

доброволно” от Наказателния кодекс (обн. ДВ, бр. 26 от 2.04.1968 г., посл. изм. ДВ, бр. 9 от 2.02.2021 г.).

Председател:

Членове: